

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Хімічний факультет
Кафедра аналітичної хімії

Дипломна робота

магістра

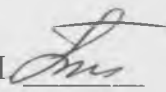
на тему: «Сорбція антибіотиків тетрациклінового та
фторхінолонового класів на оксидах алюмінію та силіцію»

«Sorption of tetracycline and fluoroquinolone classes on aluminum and silicium oxides»

Виконала: студентка денної форми навчання
спеціальності 8.04010101 Хімія

Кучеренко Любов Вікторівна

Керівник: к. х. н., доц. Щербакова Т. М.

(підпис)

Рецензент: к. х. н., доц. Тимчук А.Ф.

Рекомендовано до захисту:
протокол засідання кафедри
№ 12 від 14 червня 2017 р.

Захищено на засіданні екзаменаційної комісії №
протокол № 3 від «19» червня 2017 р.

Оцінка відмінно / А / 90
(за національною шкалою, за шкалою ECTS, бал)

Завідувач кафедри

к. х. н., доц. Чеботарьов О. М.

(підпис)

Голова екзаменаційної комісії

к. х. н., доц. Чеботарьов О. М.

(підпис)

РЕФЕРАТ

Дипломна робота виконана на кафедрі аналітичної хімії Одеського національного університету імені І.І. Мечникова і присвячена дослідженню особливостей сорбційного вилучення антибіотиків тетрациклінового та фторхінолонового класів на оксидах силіцію та алюмінію. Робота є частиною та логічним продовженням наукових досліджень, що проводяться за тематикою кафедри «Рациональне поєднання методів концентрування, розділення і виявлення малих кількостей речовин різної природи».

Мета роботи: дослідити сорбцію антибіотиків тетрациклінового та фторхінолонового класів на оксидах алюмінію та силіцію.

Можлива область застосування: вилучення і визначення мікрокількостей антибіотиків тетрациклінового та фторхінолонового класів на оксидах алюмінію та силіцію.

Ключові слова: окситетрациклін, офлоксацин, силікагель СГ 5/40, аеросил А-300, оксиди алюмінію Al_2O_3 (нейтр), Al_2O_3 (осн), Al_2O_3 (кисл).

Дипломна робота складається з: 71 стор. машинописного тексту, 28 рис., 4 табл., 69 використаних джерел літератури, додатку.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ	4
1.1. Загальна характеристика, класифікація та механізм дії антибіотиків..	4
1.2. Галузі застосування антибіотиків.....	7
1.3. Адсорбція антибіотиків	10
1.4. Загальна характеристика антибіотиків групи фторхінолонів.....	12
1.5. Загальна хіміко-фармакологічна характеристика антибіотиків групи тетрациклінів.....	18
1.5.1. Стан в розчинах антибіотиків групи тетрацикліну.....	22
1.6. Основні фізико-хімічні параметри оксидів силіцію та оксиду алюмінію.....	25
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ЧАСТИНА	31
2.1. Методики проведення експерименту з офлоксацином.....	32
2.2.1. <i>Методика визначення концентрації офлоксацину.....</i>	32
2.2.2. <i>Методика сорбції офлоксацину.....</i>	34
2.2.3. <i>Методика визначення залежності сорбції від маси наважки сорбенту.....</i>	33
2.2.4. <i>Методика визначення залежності сорбції офлоксацину від часу контакту фаз.....</i>	34
2.2.5. <i>Методика побудови ізотерм сорбції офлоксацину.....</i>	34
2.2.6. <i>Методика десорбції офлоксацину з поверхонь сорбентів.....</i>	35
2.3. Методики проведення експерименту з окситетрацикліном.....	36
2.3.1. <i>Методика визначення концентрації окситетрацикліну.....</i>	36
2.3.2. <i>Методика сорбції окситетрацикліну.....</i>	37
2.3.3. <i>Методика побудови ізотерм сорбції окситетрацикліну.....</i>	37
2.3.4. <i>Методика десорбції окситетрацикліну з поверхонь сорбентів.....</i>	38

2.3.5. <i>Методика розробки тест-шкали та визначення окситетрацикліну в харчових продуктах</i>	39
2.3.6. <i>Візуально-кольориметричні шкали для визначення Меркурію(II) за допомогою дифенілкарбазону</i>	39
2.4. <i>Результати та обговорення</i>	40
2.4.1. <i>Оптимізація умов сорбції офлоксацину поверхнями оксидів алюмінію та силіцію</i>	41
2.4.2. <i>Вивчення залежності кількості сорбованого офлоксацину в фазі оксидів алюмінію і силіцію від рівноважної концентрації антибіотика</i>	45
2.4.3. <i>Оптимізація умов сорбції окситетрацикліну поверхнями оксидів силіцію</i>	47
2.4.4. <i>Дослідження залежності кількості сорбованого окситетрацикліну в фазі оксидів силіцію та алюмінію від рівноважної концентрації антибіотика</i>	51
2.4.5. <i>Дослідження десорбції окситетрацикліну та окситетрацикліну з його концентратів на оксидах алюмінію та силіцію</i>	53
2.4.6. <i>Колориметричні шкали для візуально-колориметричного визначення окситетрацикліну в зразках риби</i>	60
ВИСНОВКИ	61
ЛІТЕРАТУРА	62
ДОДАТОК	69

ВСТУП

Дослідження біологічно активних сполук – речовин з певними фізико-хімічними властивостями і специфічною активністю, які виконують або впливають на функції організму є одним з пріоритетних напрямків розвитку сучасної аналітичної хімії. Антибіотики – речовини природного, напівсинтетичного і, рідше, синтетичного походження, які в малих концентраціях пригнічують ріст (розмноження) мікроорганізмів.

На протязі багатьох десятиліть антибіотики використовують як стимулятори росту сільськогосподарських тварин і птиці, як засіб боротьби з хворобами рослин і чужорідної мікрофлори в ряді бродильного виробництва, як консерванти харчових продуктів.

Тому в наш час необхідне дослідження впливу різних речовин на стан антибіотиків і ідентифікація їх в пробах і в живих організмах. Зі зростанням кількості фармацевтичних препаратів актуальною є проблема визначення антибіотиків в окремих пробах і в живих організмах. Важливо дослідити можливість утворення комплексів антибіотиків з йонами металів та їх сорбційної активності на сорбентах різної природи.

Метою даного дослідження є дослідження сорбції антибіотиків тетрациклінового та фторхінолонового класів на оксидах алюмінію та силіцію.

Основні задачі:

- Опробувати методики спектрофотометричного контролю за процесом сорбції антибіотиків у розчині;
- Оптимізувати умови сорбції окситетрацикліну та офлоксацину на оксидах алюмінію та силіцію в залежності від рН середовища, часу контакту фаз і маси наважки сорбенту;
- Вивчення механізму сорбційного вилучення антибіотиків за допомогою порівняльного аналізу форм ізотерм;
- Дослідження міцності адсорбційного закріплення даних сполук на поверхні сорбентів.

Наукова новизна одержаних результатів. Вивчені оптимальні умови сорбції окситетрацикліну та офлоксацину на оксидах алюмінію і силіцію та досліджено механізм сорбційного вилучення антибіотиків.

Практичне значення одержаних результатів. Розроблена візуально-кольориметрична тест-методика визначення антибіотиків в реальних об'єктах з використанням аеросилу А-300 та Al_2O_3 (нейтр).

ВИСНОВКИ

1. Оптимізовано умови сорбції антибіотиків на досліджуваних сорбентах: для ОТЦ оптимальним є рН 5, а для ОФЛ - рН 7; маса наважки сорбентів - 0,2 г; час контакту фаз на оксидах силіцію ОТЦ і ОФЛ – 30 хв, а на оксидах алюмінію на ОФЛ – 120 хвилин.
2. Побудовано ізотерми сорбції антибіотиків на досліджуваних сорбентах. Встановлено, що незалежно від природи твердої матриці та особливостей поверхневого покрову, всі ізотерми мають форму L-типу, ізотерми сорбції окситетрацикліну на оксидах силіцію відносяться до S-типу.
3. Проведено десорбцію антибіотиків з поверхонь сорбентів різними елюентами. Встановлено, що для всіх досліджуваних систем спостерігається незначний ступінь десорбції, який зростає зі збільшенням концентрації розчинів елюентів.
4. Побудовано візуально-кольориметричну шкалу в інтервалі концентрацій від 0,2 до $7,0 \cdot 10^{-5}$ моль/л на $Al_2O_{3(\text{нейтр})}$ та проаналізовані зразки реальних об'єктів, концентрація антибіотика в яких знаходиться в інтервалі концентрацій $0,2-1,0 \cdot 10^{-5}$ моль/л.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сизенцов А. Н. Антибиотики и химиотерапевтические препараты: учебник / Сизенцов А. Н., Мисетов И. А., Каримов И. Ф. – О.: ОГУ, 2012. – 412 с.
2. Егоров Н.С. Биотехнология: учебное пособие для вузов / Егоров Н.С., Самуилова В.Д. – М.: Высш. Школа, 1987. – 51 с.
3. Елінов Н.П. Основи біотехнології для студентів інститутів, аспірантів і практичних робітників / Елінов Н.П. – М.: Наука, 1995. – 428 с.
4. Шемякин Н. Н. Химия антибиотиков / Н. Н. Шемякин – М: Наука, 1961. – 16-18 с.
5. Поверхнево-активні речовини: довідник [Абразон А.А., Бочаров В.В., Гаєва Г.М. та ін.] – Л.: Хімія, 1979 – 336 с.
6. Звягинцев Д. Г. Почва и микроорганизмы / Д. Г. Звягинцев – М: МГУ, 2005. – 255 с.
7. Король И. Т. Микробиологическая защита растений: справочник / И. Т. Король – М: Колос, 2007. – 79 с.
8. Тутельян В.А. Определение остаточных количеств антибиотиков тетрациклиновой группы и сульфаниламидных препаратов в продуктах животного происхождения методом иммуноферментного анализа: методические указания [Электронный ресурс] / Тутельян В.А. – 2007 год.
Режим доступу ресурсу:
http://www.lawrussia.ru/texts/legal_790/doc790a424x257.htm
9. Бельтюкова С.В. Методи визначення антибіотиків в молоці / Бельтюкова С.В., Лівенцова Є. О. // Харчова наука і технологія. – 2012. – №3(20) – 45 с.
10. Лайтинен Г.А. Хімічний аналіз / Лайтинен Г.А., Харріс В.Е., – М.: Хімія, 1979. –542-544 с.
11. Ніколаєв В.В. Основні процеси фізичної і фізико-хімічної переробки газу / Ніколаєв В.В., Бусигіна Н.В., Бусигін І.Г. – М.: «Недра», 1998. – 184 с.

12. Булибердіна І.Т. Фізичні методи переробки і використання газу: підручник для ВНЗ / Булибердіна І.Т. – М.: Недра, 2008. –89-91 с.
13. Gloor R., Johnson E.L. / J. Chromatogr. Sci, 1977, v. 15, p. 413-423.
14. Vartha A. / J. Chromatogr, 1984, v. 303, p. 29-38.
15. Артеменко А.І. Практикум по органічній хімії: посібник для студентів будівних спец. / Артеменко А.І., Тікунова І.В., Ануфриєв Е.К. - М. Вищ. Шк., 2011. –150 с.
16. Айвазов Б.В. Вступ в хроматографію: навч. посібник для хім. спец. ВНЗ / Айвазов Б.В.: – М.: вищ. шк., 1989. –56-57 с.
17. Дубнин И. И. Адсорбция и адсорбенты / Дубнин И. И. – М.: Наука, 2009. – 382 с.
18. Тарасова О. В. Физико-химические основы синтеза основных катализаторов / О. В. Тарасова. – К.: Наука, 2013. – 380 с.
19. Лисичкина Т. В. Модифицированные кремнеземы в сорбции, катализе и хроматографии / Т. В. Лисичкина – М.: Химия, 2014. – 245 с.
20. Айлер Р. К. Химия кремнезема / Р. К. Айлер. – М.: Мир, 1982. – 127 с.
21. Егоров Н. С. Основы учения об антибиотиках / Н. С. Егоров. – М.: Изд-во МГУ, 1994. – 512 с.
22. Arffel J.A., Alfredson T.V., Major R.E. / J. Chromatogr, 1981. - v. 206. - p. 43-57.
23. Дослідження впливу структури нових хімічних субстанцій з класу хінолінів на їх антимікробну активність / [Т. А. Германюк, С. І. Чорнокнижний, З. М.Прокопчук та ін.] // Вісник фармації. – 2012. – № 1(69). – 74-75 с.
24. Davankov V.A., Kurganov A.A., Vochkov A.S. / fln Advances in Chromatography/ Giddings N. Y, M. Dekker, 1983, v. 22, p. 139 - 185.
25. Щекина Е. Г. Фторхинолоны: современная концепция применения / Е. Г. Щекина // Провизор. – 2007. – № 21.– 19-22 с.

26. Трескач В. И. Общая характеристика производных фторхинолонов / В. И. Трескач, И. Н. Кучеренко И.Н. // Український медичний альманах. – 2004. – Т:7.– № 5. –157-162 с.
27. Страчунский Л. С. Практическое руководство по антиинфекционной химиотерапии / Л.С. Страчунский, Ю. Б. Белоусова, С. Н. Козлова; под ред. Л.С. Страчунского – М: Боргес, 2015. – 384 с.
28. Падейская Е. Н. Антимикробные препараты группы фторхинолонов в клинической практике / Е. Н. Падейская, В. П. Яковлев - М: ЛОГАТА, 2010. - 352 с.
29. Чеботарьов О.М. Сорбційне вилучення офлоксацину гідратованими оксидами алюмінію та силіцію / Чеботарьов О.М., Щербакова Т.М., Мамій В.А., Петренко Л.В. // Вісник ОНУ. – 2016. – т.21. -№4(60). – 39-47 с.
30. Титов И. В. Использование метода УФ спектрофотометрии для установления подлинности лекарственных средств группы фторхинолонов / И. В. Титов, В. Л. Дорофеев, А. П. Арзамасцев // ВЕСТНИК ВГУ. Серия: Химия. Биология. Фармация. -2004. -№ 2. - 264-269 с.
31. Навашин С. М. Рациональная антибиотикотерапия, 4 изд. / С. М. Навашин, И. П. Фомина. – М. , 2012. – 183 – 208 с.
32. Навашин С. М. Справочник по антибіотикам / С. М. Навашин, И. П. Фомина. – М.: Медицина, 2011. – 416 с.
33. Глущенко Н. Н. Фармацевтическая химия / Н. Н. Глущенко, Т. В. Плетенева, В. А. Попков; под ред. Плетеневої Н. Н. – М. : Академия, 2004. –358 – 360 с..
34. Государственная фармакопея СССР XI / [ред. А. Н. Обоймакова] - М: Медицина, 1987. - 335 с.

35. Фирсов А.А. Ципрофлоксацин: ВЭЖХ и микробиологический метод при оценке биоэквивалентности лекарственных форм / А. А., Фиров М. Е. Алексеева, С. У. Кулешов, И. Б. Каденаци, И. А. Агапитова, Е. Э. Кулешова, В. С. Домбровский, А. Д. Назаров // Хим.-фарм. Журн. – 1995. - №3. – 24-27 с.
36. Доротова А.С. Практическая реализация методов определения антибиотиков в молоке / А.С. Доротова, Е.М. Хрущева // Молочная промышленность. – 2009. - №9.- 49-48 с.
37. Кальницкая О.И. Методы определения антибиотиков / О.И. Кальницкая // Молочная промышленность. – 2009. - №6. – с. 81-82
38. Понаморьев П.Х. Безпека харчових продуктів та продовольчої сировини / Понаморьев П.Х., Сирохман І.В. // К.Наук. Думка, 1998. – 435 с.
39. Лебедева Т.Л. Некоторые опросы регламентации безопасности продуктов питания и продовольственного сырья / Материалы научно-практической конференции «Якість і безпека. Питання методології і метрології хімічного аналізу». – Одеса, Астропринт. – 2004. – с.39-43
40. Сливкин А. И. Выделение и анализ фторхинолонов в субстанциях, лекарственных формах и биожидкостях с использованием хроматографии и спектрофотометри / Сливкин А. И., Карлов П.М., Сипливая Л. Е. // Сорбционные и хроматографические процессы. – 2009. –№2. – 288 с.
41. Mark B. The New Antibiotics: The Path of Least Resistance / B. Mark, M. Abelson, J. Stephen // Review of Ophthalmology. – 2009. – №5. – 25 с.
42. Нью Г. С. Применение новых фторхинолонов / Г. С. Нью // Антибиотики и химиотерапия. – 1993. – 8-14 с..
43. Буш В. Настоящее и будущее хинолонов / В. Буш, А. Далхофф, Х. Цайлер // Антибиотики и химиотерапия – 1993. – 3-7 с.

44. Keit W. Sorption of the antibiotic ofloxacin to mesoporous and nonporous alumina and silica / [W. Keit, J. Chorover, D. Kubicki et al.] // *Journal of Colloid and Interface Science*. – 2005. – V.283, – 160-170 p.
45. Западню В. Г. Фармакологія з рецептурою / В. Г. Западню, М. О. Гарбарець – М: Вища школа, 1989. – 359 с.
46. Государственная фармакопея СССР XI / [ред. А. Н. Обоймакова] - М: Медицина, 1987. - 335 с.
47. Дорофеев В. Л. Использование метода ВЭЖХ для анализа чистоты лекарственных средств группы фторхинолонов / В.Л. Дорофеев, С.Е. Сюбаева, А.П. Арзамасцев // ВЕСТНИК ВГУ. Серия: Химия. Биология. Фармация. - 2004. - № 2. –199-204 с.
48. Пащук Ю. Г. Методика определения остаточных количеств офлоксацина в продукции животноводства / Ю. Г. Пащук // *Ветеринарный врач*. – 2009. - №3. –39-42 с.
49. Fitzpatrick F.A., Wanalda M.A., Kaiser D.G. / *Anal. chem*, 1977, v.49, p. 1032.
50. Гельферих Ф. Иониты. Основы ионного обмена / Ф. Гельферих – М: Издательство иностранной литературы, 1962. – 486 с.
51. Кокотов Ю.А. Иониты и ионный обмен / Ю.А. Кокотов – Ленинград: Химия, 1980. – 145 с.
52. Мархол М. Ионообменники в аналитической химии: в 2-х частях. ч.1 / М. Мархол – М: Мир, 1985. – 264 с.
53. Гребенюк В.Д. Обессоливание воды ионитами / В.Д. Гребенюк, А. А. Мазо – М : Химия, 2014. – 256 с.
54. Лурье А.А. Хроматографические материалы (справочник) / А.А. Лурье – М : Химия, 1978. – 440 с.

55. Костенко Є. Є. Твердофазне спектро-фотометричне визначення Hg(II) за допомогою ксиленолового оранжевого / Є. Є. Костенко, О. М. Бутенко // Восточно-Европейский журнал передовых технологий. – 2014. - № 4/6 (70)
56. Oka H., Ito Y., Matsumoto H. Chromatographic analysis of tetracycline antibiotics in foods / J. Chromatogr. A. 2000. P. 109-133.
57. Демин А.А. Ионообменная сорбция биологически-активных веществ / А.А. Демин, И.А. Чернова, Л.К. Шатаева – Санкт-Петербург: Университет, 2008. – 154 с.
58. Days S.T., Crouthamel W. G., Martinelli I.C., Joseph K.H. Mechanism of fluorometric analysis of tetracycline involving metal complexation / J. Pharm Sci. 1978. Vol. 67. N 11. P.1518-1523.
59. Самсонов Г. В. Сорбция и хроматография антибиотиков / Г. В. Самсонов – М: АН СССР, 1960. – 176 с.
60. Шатаева Л.К. Строение и сорбционные свойства синтетических гетеросетчатых полиэлектролитов и их использование для препаративного выделения физиологически активных макромолекул: дис. докт. хим. наук. // Л.К. Шатаева – Ленинград, 2009. – 395 с.
61. Удалова Ю.А. Выбор сорбента для концентрирования окситетрациклина из растворов / Ю. А. Удалова, В. В. Апяри, С. Г. Дмитриенко // Вестник московского университета – М: Химия, 2013. - Т. 54. - №4.
62. Власова И. В. Спектрофотометрические методы в анализе лекарственных препаратов (обзор) / И. В. Власова, А. В. Шилова, Ю. С. Фокина // «Заводская лаборатория. Диагностика материалов». – 2011. - Т. 77. - №1.
63. Соколова Л.И. Определение антибиотиков (левомицетина и тетрациклина) в пищевых продуктах с различными матрицами / Соколова

- Л.И., Белюстова К.О., Привар Ю.О. // Техника и технология пищевого производства. – 2015. – Т.38 - №3.
64. Ball P. Quinolone generations: natural history or natural selection? / P. Ball // Journal of Antimicrobial Chemotherapy. — 2000. — №46. —17-24 p.
65. Hradil P. 3-Hydroxy-2-phenyl-4(1H)-quinolinenes as Promising Biologically Active Compounds / [P. Hradil, J. Hlavac, M. Soural et al.] // Medicinal Chemistry. – 2009. –Vol.9. – 696-702 p.
66. Dunlap K.L., Sandridge R.L., Keller // Anal. Chem, 1976, v.48, p. 297.
67. Franklin T.J., Biochemistry and molecular biology of antimicrobial drug action / T.J. Franklin, G.A. Snow. - 2005. – 147-152 p.
68. Кириллов Е.А. Цветоведение / Кириллов Е.А. – М.: Легпромиздат, 1987. – 128 с.
69. Ивенс Р.М. Введение в теорию цвета / Ивенс Р.М. – М.: Мир, 1964. – 442 с.